1938 ий
21
ноя[illegible]
№ 1[illegible]
Акше [illegible]

9-ше ИИ ЛЕКТЕШ

Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ӱрвезе коммунист

ВЛКСМ Маробком ден горком орган

ПИОНЕРСКИЙ ОРГАНИЗАЦИЙ ВУЙЛАТЫМАШЫМ САЕМДАШ

Йоча - шамычлан общественный социалистический воспитанийым пумаште пионерский движений пеш кугу значенян. Сандене большевистский партий, мемнан великий учительна Сталин йолташ пионерский движенийым кумдангдышаш да виянгдышаш верч кажне кечын тыршат. Пионерын славный вожатыйже—Ленинско - Сталинский комсомол пионер-шамыч коклаште пашажым ятыр саемден. Но але пионерский организацийым вуйлатымаште ятыр серьезный йоҥлыш да ситыдымаш-шамыч улыт. Мемнан Марийский комсомольский организаций поснак кугу йоҥлыш-шамычым иметла.

Комсомольский организацийыште орудоватлыше калык тушман-шамыч пионерский организацийым шалаташ, йоча-шамыч коклаште политический воспитанийым кӱрлаш да антинародный влиянийым шараш тӧченыт. Пионерский организаций кушмаш умышленно чаралтын.

ВКП(б) ден ВЛКСМ Центральный Комитет-шамыч комсомолышто калык тушман-шамычын йӧршын куклен пытараш да вредительствын последствийжым пысын ликвидироватлаш требоватленыт. Но марийский комсомольский организацийыште южо райком-шамыч тушман-шамычым куклен пытарыме верген ВКП(б) ден ВЛКСМ ЦК пленумшамычын решенийышт гыч шкаланышт кӱлеш выводым ыштен огытыл, а пионерский пашаеҥ шамыч нине исторический решений-шамыч воктеч эртен каеныт. Сандене гына пионерский пашам вуйлатымаште тачемартенат вредительствын последствийжым ликвидироватлен шуктымо огыл.

Пионерский организаций кызытат пеш эркын кушкеш. Еласал, Оршанке, У-Тор'ял, Косолоп, Параньга районысо пионерский организаций-шамыч чытыш лийдымын начар кушкыт. Параньга районышто пионерский организаций тений улыжат 67 еҥлан велэ кушкын. Райкомолын пионер отдел вуйлатышыже Галямов пионер организаций кушмашым лӱмынак чарен, пионер шамыч коклаште феодально - крепостнический пережиткым насаждатлен, йоча-шамычлан политический воспитанийым пумашым тӱрлӧ семын кӱрлаш тыршен.

Мемнан йоча - шамычым политический вопрос-шамыч интересоватлат. Но ятыр пионерский руководитель-шамыч йоча-шамычын интересыштым шотыш огыт нал. А южо вереже пионер-шамыч дене нимогай пашат ок ыштылт.

Воспитательный паша начар улмылан лийынак школлаште хулиганстве, йӱмаш, шолыштмаш, дисциплине лушкыдемме факт чӱчкыдын лиеда. Шукерте огыл Морко кыдалаш школышто вор шайкым тӱжвак лукмо. Тыгай шакше пашаште пионер-шамычат участвоватленыт. Морко кыдалаш школ пеленсе комсомол комитетын да райкомолын беспечный улмышт денак тиде шайке государствылан ятыр эҥгекым конден.

Тунеммын качествыжым нӧлталаш верч кучедалмаште шуко пионерский отряд шамыч ведущий рольым огыт завиматле. Внешкольный пашат ятыр вереже пеш начар организоватлалтын.

Пионерский организацийын пашаштыже улшо ситыдымаш-шамычын главный причинаже тыште: пионер отделын ятыр вуйлатышыже шамыч эртыше велэ урок гыч таче мартенат шкалавышт политический выводым ыштен огытыл, нуно алят тошто семын пашам ыштат, шке теоретический уровеньыштым пеш начар вӧлтымышт дене политический требований деч шеҥгелан кодыныт.

ВЛКСМ Обкомын пионер отделже пашам путырак начар ышта. Вигак каласыш кӱлеш, пионер отделын вуйлатышыже Иванов шке пашажлан партий ончылан нимогай ответственностьымат ок чувствовате, пионерский организацийын пашаштыже кугу политический йоҥлышым ужеш гынат, тудым шылташ велэ тырша.

Вашке комсомолын районный конференцийжешамыч эртаралташ тӱҥалыт. Нине конференций-шамыч пионерский пашаште улшо чыла ситыдымашшамычым да нунын причиныштым тӱжвак лукмашым, пионерский организацийым вуйлатымашке калык тушман-шамыч ваштареш кучедалмашым проверитлыме, боеспособный еҥ-шамычым сайлымашым обеспечитлашышт кӱлеш. Пионерский организацийым вуйлатымаште политически да морально честный, Ленин—Сталин партийын пашам верч мучашыш шумеш кучедал керт-ше, руководствын искусствыжым овладеватлыше еҥ-шамыч лийышт. Пионер-шамычын кажне кечын кушшо требованийышт комсомол деч пионерский организацийым вуйлатымашым вожгычак саемдаш требоватла.

Республиканский детско-технический станцийсе пионерка-шамычын ВЛКСМ-н 20 идалыкшылан ямдылыме вышивкан пӧлекышт
Фото М. Чуршуковын.

Пищевой промышленностьын 150 у предприятийже

Пищевой промышленность ик мыняре миллиард теҥге дене аклыман капитальный кугу строительствым ышта.

Тений гына капитальный строительствыш миллиард теҥгем утларак пыштыме. Киндe промышленность 4 у хлебозаводан лийын. Нуно Ленинградеш, Ворошиловградеш, Брянскеш да Сталинабадеш ышталтыныт. Идалык пытартыш марте Белая Церковь, Дарвиза, Орджоникидзе (УССР), Людинов, Тула, Казань, Горький, Куйбышев, Саратов да Орск олалаште механизированный адак 10 хлебозавод пашаш шогалталтеш.

Сакыр промышленность кок кугу заводым Воронежский область Жердевский ден Елань-Коленовскыште налын. Шыл промышленностьышто Орск, Нальчик да Ашхабад шыл у комбинат пелен механизированный боенский цех-шамычым пашаш шогалтыме. Хабаровск, Чита да моло шыл комбинат шамыч пелен кугу холодильник ышталтыныт. Свердловскышто, Хабаровскышто, Сталинабадыште да Ивановышто колбасный 4 фабрик строительство мучашке шукталтеш.

Консервный промышленность Союзын тӱрлӧ районлаштыже 8 заводым да Батумиеш питрусовый комбинатым ышта. Любиношто (Омский область) идалыкште 10 миллион банке нугылдемдыме шӧрым, да Мелеузовеш идалыкыште 1. 600 тонн кукшо шӧрым ыштен лукшо завод-шамыч строительство мучашке шукталтеш.

Лишыл жапыште Коломнаште (Москва лишне) пеш кугу рыбокомбинат строиыш шогалташ. Киевыште рыбный комбинат, Муймакыште шыл консервный комбинат, союзный республиклаште шампанский ден моло аракам лукшо завод-шамыч, Челябинск ден Горькийыште макаронный фабрик-шамыч, Саратовеш дрожжевой кугу завод, ятыр холодильник, кондитерский фабрик, маслодельный, сыроваренный да моло пищевой предприятий-шамыч ышталтыт.

Тений ончыл техника дене оснащатлалтше 150 у предприятий строиыш шогалеш. Новостройкын ужашыже эксплоатацийыш пуалтывыт.

„СССР В-8" дирижабльын Ленинград гыч Москваш чоҥештымыже

18 ноябрьыште 8 час 40 минут эрден „СССР В-8" дирижабль Ленинград гыч Москваш чоҥештен. Корабльым В. И. Почекин йолташ командоватлен.

Метеорологический условий пеш велэ ыле гынат, тудыжо дирижабль гондол виянгдымашым ыштен, корабль трасса дене точно каен. Материальный часть пашам кӱрылтде ыштен. Борт-радист Дрямин йолташ Москва дене кылым эреак кучен.

„СССР В-8" экипаж рейсыште шкенжын кӱкшӧ летный мастерствожым ончыктен. Ленинград ден Москва коклам 5 час 50 минутышто кайме.

14 час 30 минутышто „СССР В-8" дирижабль Московский дирижабльный портыш волен шинчын.

ШИРПОТРЕБ У ИЗДЕЛИЙ

Нелэ промышленностьын заводышт нылымыше кварталыште кумдан кучылтмо ятыр у сатум ыштен луктыт. Рынкылашке 40 у тӱсан тӱрлӧ зеркальный изделий лукталтеш, нунын кокла гыч кугурак ужашыже лӱмынак колхозный потребитель-шамычлан. Подстаканник, корнышто кучылтшашлык ате-шамыч да рӱдаҥгдыме вурс гыч ыштыме моло изделий пеш шуко лукталтеш.

Главрезинан Ярославский комбинатше тошто галош гыч галошым ыштен лукташ тӱҥалын. Завод кечыште 800 мужыр наре галошым пуа да цехым оборудоватлен шуктымек тылечат шуко лукташ кертеш тӱҥалеш. Московский „Каучук" завод домашний хозяйке-шамычлан резина сумкам, фартукым да молымат ыштен луктеш.

РККА-н командирже-шамычлан Советский Союз Герой званийым присвоитлыме

Советский Союзын оборонный куатлыкшым пеҥгыдемдыме шотышто Правительствын специальный заданийжым образцово шуктымылан да геройствым ончыктымылан полковник Благовещенский Алексей Сергеевичлан да полковник Полынин Федор Петровичлан Ленин орденым пумо ден Советский Союз герой званийым присвоитлыме нерген СССР Верховный Совет Президиум Указым луктын.

Тираж-шамыч лийыныт

18 ноябрьыште кастене Нальчик олаш лийше Осоавиахимын 12-шо Всесоюзный лотерей выигрышным тиражше пытен. Выигрыш таблица тиде кечылаште печатеш публиковатлалтеш.

* * *

Тиде кечынак Ташкентыште Кокымшо Вичияш Заемын 9-ше тиражше лийын. 1 миллионат 130 тӱжем выигрышым модмо.

У грузовой автомобиль

Сталин лӱмеш московский автомобильный заводышто опытный образецан у грузовой автомобиль „ЗИС - 15" ямдылалтеш. Тушто 97 имне виян модернизированный мотор установитлалтеш.

200

РАЙОННЫЙ КОНФЕРЕНЦИЙ-ШАМЫЧ ВАШЕШ

РАЙКОМОЛ ДЕЧ КОНКРЕТНЫЙ ПОЛЫШ КЎЛЕШ

Комсомольский пашам сайын ыштымыже да несоюзный молодежь дене пеҥгыде кылым кучен шогымыжо дене Микоян лўмеш промколхоз пелене комсомольский организаций (Оршанке район) 4 еҥ гыч таче марте 9 еҥыш шуын. Комсомолышко угыч 3 ўдыр да 2 рвезе пурталтыныт.

Комсомолец-шамыч коклаште политико-воспитательный пашам сайын шындыме. Тўрлӧ теме дене чылаже 8 лекций лийын. Лекций международный положений, айдемын илышыже ден культуржо да моло нергенат эртаралтын.

Колхоз пелен передвижной библиотек уло. Тиде библиотекыште улшо литератур тылзе еда вашталтеш, 66 еҥ эреак книгам лудын шога.

Кружок-шамыч пашаштым кўлешын ыштат. Теве драматический кружокышто членлан 15 еҥ утла шога. Ик ий жаплан нуно 4 спектаклым шынденыт, 3 гана вечерым эртареныт. Физкультурный кружокат пашажым саемден. Кызыт кружокышто 26 еҥ членлан шога. Кружокышто оборонный значок-шамычлан нормо пуымаш эртаралтеш. Шуко физкультурник-шамыч районный физкультурный соревнованийлаште эреак участвоватлат, ончыл физкультурник-шамыч радамышке пурен шогат.

Тений промартельысе физкультурник-шамычын районный соревнованийыштышт тиде коллектив ончыл верым налын. Садланак Йошкар-Олаш лийше „Спартак" физкультурный обществын командыже дене соревноватлаш правам налыныт. Республикыште 3-шо верыш лектыч.

Ўдыр-шамычын посна волейбольный командышт уло. Кызыт теле сезонлан лыжым, конькым ямдылeныт.

Туге гынат, физкультур да спорт паша ден районысо уполномоченный Рябинин йолташ коклективлан нимогай конкретный полышым пуэн огыл. Тудын пашашке шогалмылан, кок тылзе лиеш гынат, Микоян промколхозышто физкультурный коллектив улмым огеш шинче, нунын деке ик ганат толын тошкалын огыл.

Первичный комсомольский организаций шкенжын тўҥ пашажым—кушшо поколенийжым, пионер-шольо шамычым воспитатлымашым шуктен шога. Кенеж каникул жапыште пионерский форпостым организоватлыме. Форпостым комсомолка Пуртова йолташ сайын вуйлатен. Колхозник-шамычлан пионерский форпост паша жап годым спектаклым, детский вечер-шамычым ончыктен.

РСФСР ден МАССР Верховный Советлаш сайлымаште комсомолец-шамыч активнын участвоватленыт. Чыла комсомолецат колхозлаште агитаторлан пашам ыштеныт, 4 комсомолец избирательный комиссийын членышт лийыныт.

Комсомолец-шамыч колхозла ден яллаш социалистический культурым пурташ виян полшен шогат, нуно ончыч шкенyштын культурыштым нӧлташ тыршат.

Сай паша ден пырля ситыдымаш шамычат улыт. Политучебо идалыкыште 12 гана веле эртаралтын. Политзанятий шукыж годым пропагандистын титакше дене кўрылтын. Пел ий жапыште вич пропагандист вашталтын. Тыгак посна комсомолец-шамычат политучебым аклен огыт мошто. ВЛКСМ райком политический учебо дене ситыдымын вуйлата.

ВЛКСМ райкомын политучебо отдел вуйлатышыже М. Фурзиков йолташ политучебым эртараш Микоян лўмеш промколхозыш ойрымо ыле. Но шкежат тудо занятийым шуко гана кўрлын. Тудо сентябрь ден октябрь тылзылаште ик политзанятийым гына ыштен—молыжым кўрлын. Тиде—большевистский вуйлатымаш огыл. Ончыкшым ВЛКСМ Оршанке райком колхозласе первичный комсомольский организаций-шамычлан конкретный полшым пуэн шогаш, комсомолец-шамычлан политический шинчымашыштым кўлеш кўкшытыш нӧлталмаште полшашыже кўлеш.

Речкин Ондре.

Параньгинский комсомольский организацийыште калык тушман-шамычым йӧршын куклен пытараш

Параньгинский комсомольский организаций кызыт мартенат шке радамжым калык тушман-шамыч деч эрыкташ серьезнын пижын огыл. Параньгинский организацийын южо руководящий пашаеҥышт калык тушман-шамычлан гнусный пашаштым ышташ способствоватлат, нуным комсомолыш восстановитлылыт.

Галямов педучилище пеленсе ВЛКСМ комитет секретарьлан пашам ыштымыже годым чуждый элемент-шамычым комсомолыш тўрлӧ семын шупшаш тыршен. Нунылан рекомендацийым пуэден. Тыге комсомол радамым тушман кашак дене шўкаҥдаш тыршен. Теве тудын комсомолыш рекомендоватлымыже Гаязов Мансур пырдыж газет гоч, погынымаш-шамычлаште колхозный крестьянстве ваштареш открыто контрреволюционный выступленийым ыштылын. Тыгак Галямов мулла ден кулак кашакымат тўрлӧ семын арален шоген.

Комсомольский организацийлаште отчет ден выборым эртарыме годым Галямов ВЛКСМ ЦК-н инструкцийжым умышленно пудыртылын. Первичный организаций-шамыч секретарьын заместительыштым да районный конференцийыш делегатым открытый голосований дене сайлыктен. Педучилищыште ожнысо кулак-шамычын ўдырыштлан стипендийым кўзыктылаш полшен, а детдом гыч тунемше йоча-шамычлан стипендийым пуымо ваштареш шогалын. Галямовын курскаже репрессироватлыме. Тудо курскаже дене пырля илымыже годым курскажын тушман пашажым да тудын деке калык тушман Халиуллинын коштмыжым, ваш кыл кучымыштым шинчен гынат, разоблачитлен огыл.

Райкомол секретарь Юсупов йолташ тиде факт-шамычым шинчымыже ўмбачак тений августышто Галямовым райкомолын пионер отдел вуйлатышыжлан выдвигатла.

Педучилище директор (ВЛКСМ райком пленум член) Асылбаев школым тушман кашак деч эрыкташ пижме олмеш, школыш сомнительный еҥ-шамычым принимайтлылын. Школышто бытовый разложений ден распущенность кумдан шарлен. Асылбаев школлан налме 1750 мелко-калиберный патроным да 100 метр мануфактурым школыш сдатлен огыл, ала кушко чыкен.

Отчетно-выборный погынымаште ВЛКСМ комитетын у составышкыже взысканийым налше комсомолец-шамыч Садыков, Габбасова да Шайхутдинов сайлыме ылыч. Но пленум член Асылбаев комитет составыш йӧрдымо еҥ-шамычым выдвигатлымым ужын гынат, шып гына лийын. Секретарь Юсупов йолташ тыгай фактым шинчымыже ўмбачынак нимогай мерым ок ыште. Район кӧргысӧ ситыдымаш, йоҥылыш факт-шамыч нерген бюролан информироватлен, тӧрлатен шоген огыл. Куракинский кыдалаш школышто комсомолец Вясянин дене лийше самоубийство фактым шылташ тыршен. Алашайский тўҥалтыш школ пеленсе пионер отрядыш вожатыйлан Садиковым утверждатлыме годым бюро член-шамыч тудо кулак эрге манын, ойлышт гынат, Юсупов йолташын настоятлымыже дене Садиков вожатыйлан утвердитлалтын.

Юсуповын узкий национализм ден шовинизм койшыжат уло. Тудо райкомол аппарат гыч пашам честнын ыштыше Андреев ден Янышевым марий улыт манын, луктын колташ тӧчен.

Комсомолыш пуртымаште тиде мартен „политэкзамен" эртарыме практик уло. Тидын нерген тыгай факт-шамыч раш ойлат: комсомолыш пураш толшо кажне еҥын кидыштыже вопрослан вашмут-шамычым возыман листокым ужаш лиеш. Нине вопрос-шамыч коклаште, „райкомол секретарь Юсупов" манын возымат уло. Райкомол секретарь Юсупов комсомольский организаций кушшашым лўмынак чараклен шога.

Параньгинский райкомол да тудын секретарьже Юусупов йолташ комсомольский организаций гыч калык тушман кашакым да нунын пособникыштым эрыктымашке, комсомолец-шамычын бдительностьыштым нӧлталмашке мобилизоватлен огыл. Юусупов йолташ шке практик пашаштыже калык тушман кашаклан да нунын пособникыштлан способствоватлен шога.

А. Ласточкин.

Луиджи Гальвани

(Колымыжлан 140 ий темын)

Луиджи Гальвани 1737 ийыште итальянский Болонь олаш шочын. Тудо тыштак тунемын да медиций профессор лийын.

Тўрлӧ животный-шамычын капышгым почеден тунеммекыже Гальвани ожно наукылан эше палыдыме у явлений-шамычым вашлийын. Ик гана Гальвани электрический машина шогымо ўстел ўмбаке пўчмӧ жавам пыштен. Гальванин лиймыже годым электрический машина непрерывный электрический токым пуэн шоген огыл, искра семын разрядым веле пуэн. Электрический машина гыч искра лекме годым Гальванин ик ученикше жаван капшым кўзӧ дене логалын. Жаван мышцыже-шамыч шиждегызе шупшылалтыныт, да копаже-шамыч тарванылыныт. Тушто лийше-шамыч тидым ужыныт.

Тиде тарванылмашым Гальвани электричествын явленийже,—электрический машинын искровый разрядше дене лийыч, манын умылтарен. Варажым Гальвани ужын: электрический машинан, але электричествын иктаж могай вес источникше укешт годымат,—жаван мышцыжым да нервыжым металлический проводник шамыч дене ушымо годымат, жаван мышцыже шупшылтмаш да копаже шамыч тарватылмаш лиеш. Тидын дене Гальвани установитлен—металлический проводник семынак жаван мышцыже-шамыч гочат электрический ток коштеш.

Тиде ик эн важный наблюдений, открытий лийын. Тидын гычын айдемылан электрический ток пале лийын. Умбакыжым Гальванический манын лўмдымӧ Гальвани токын источникше могай? Гальвани шкеже гын тидым тыге обяснитла. Животный-шамычын мышцышт дене нервыштышт особый животный электричестве уло манеш. Но моло ученый-шамыч Гальванин опытшым умбакыжат ыштен шогеныт, ток металлический проводник-шамычыштак лектеш, манын доказатленыт.

Шке пашаже-шамычын результатыштым Гальвани 1791 ийыште публиковатлен. Вес ийыштыже итальянский физик Александр Вольта Гальванин исследованийжым умбакыжымат ыштен шогымо шотышто опытшо-шамыч нерген возен. Электричестве тўрлӧ металл шамычын ваш логалмышт дене лектеш, манын Вольта доказатлаш тыршен. Пытартышлан цинковый да вўргене пластинке-шамычым кислоташ колтымо ден тудо непрерывный электрический токын постоянный источникшым налын. Тыгай мужыран пластинкым, кудын коклаште ток коштеш, 1798 ий 4 декабрьыште колышо Гальвани лўмеш Гальванический элемент, манын лўмдымӧ. Гальванический элемент-шамычын полшымышт дене XIX курымышто угыч куго открытий-шамыч ышталтыныт да современный электротехника лектын.

Социализмын сеҥыше мемнан элыште, Ленинско-Сталинский электрификацийым илышыш пуртен шогымо дене промышленностьын чыла отраслыштыже, мланде пашаште, транспортышто, коммунальный озанлыкыште, культур да бытыштат электричествым кумдан кучылтыт. Социалистический государстввыште наукын чыла сеҥымашыже-шамыч калыклан служитлат. Шкенштын смелый открытийышт дене кызытсе электротехникым ямдылыше великий ончыл ученый-шамычын лўмыштым советский калык шарна. Мемнан элыште наукылан пеледалташыже, техникын прогрессыжлан кумда корным почмо.

Б. К.

ВКП(б) ИСТОРИЙЫМ ТУНЕМШЕ-ШАМЫЧЛАН ПОЛЫШ

КРЫМСКИЙ КАМПАНИЙ

Российыште XIX курымын икымше пелыже капиталистический отношений-шамычын кушмыштлан линйын крепостнический озанлыкын кугун разложитлалтмашыже дене характеризоватлалтеш. Но кушшо капиталистический промышленность ангысыр внутренний рынке гай преградыш тӱкнылын. Вес могырымжо, крепостник-помещик-шамыч оксам кычалашлан барский мланде куралмашым эреак ешараш тыршеныт, шке имениешт «кинде фабрикыш» савырылыныт. Тиде киндым заграницыш шупшыкташ кӱлеш ыле. Киндым утларакшым причерноморский областьлаште ӱденыт, но Балтийский флот-шамыч киндым вес элыш шупшыкташлан удобный огытыл ыле.

Чыла тиде у рынкым да торгайме корным кычалаш самодержавийым заставитлен.

Николай 1 правительстве тиде цельлан Кавказышке, Лишыл Восток рынкышке вашка да шке кидышкыже Черный морым да тудын Босфор ден Дарданел проливаштым налаш тыршен.

Крепостник - помещик-шамычын правительствыже Турцийым вашке шалаташ лиеш манын, тиде гана тудын шотеш виянгаш решитлен. Николай 1 Турцийым пайлен налаш ямдылалтын. Утларакшым Константинопольым налаш тыршен.

Но Российын Лишыл Восток рынкыш толмыжо да Константинополь деке лишеммыже французский да утларакшым английский буржуазийын интересыштлан противоречитлен. Моланже пале: кугу военно-стратегический значенийым иметлыше Босфор ден Дарданел царизм кидыш верештеш гын, нуным лишыл восточный рынке-шамыч деч ойыра ыле.

Николай 1 шке вийжылан да султанский Турцийын лушкыдылыкшылан ӱшанен, сар тӱҥалашлан причиным «православийын интересыштым ущемлеватлымаш» предлогышто муын. (Тунам султан «господя гробын», главный Вифлеемский храмын сравочшым русский черкылан огыл, а католическийлан пуэн). Николай 1 ультиматумым ыштен, но Турций Англий ден Францийын поддерживатлымышт дене ультиматумым отклонитлен. Тиде вашмутлан 1853 ий июньышто русский армий Придунайский княжестве-шамычыш пурен. Молдавий ден Валахий оккупироватлалтыт ыле, Дунайыште кинде торгаймаш царизм кидыш верештын.

Царизмын тиде тошкалтышыже сарым тарватен. Дунайыште Военный действий-шамыч 1853 ий 23 октябрьыште Искачи крепость деран стычка-шамыч дене тӱҥалыныт.

Ончыч военный действий-шамыч царизмылан благоприятнын эртеныт. Бойышто русский боец-шамыч исторический замечательный качествым—храбростьым, чытымашым, самоотверженностьым ончыктеныт. Садланак К. Маркс ден Ф. Энгельс возеныт: «русский солдат-шамыч Европышто эн храбрый улыт» (Маркс ден Энгельс, соч. т. х. 650 стр).

Поснак героизмым Нахимовын эскадраже ончыктен. Севастополь гыч лекмеке тудо турецкий Синоп крепость деке каен. Тиде крепостьын виян батарейже шенгалне Осман-пашан турецкий эскадраже лийын.

Нахимовын вийже изи ыле гынат, противникым атаковатлаш решитлен. 1853 ий 30 ноябрьыште эрдене Нахимов волгенче семын писын рейдыш пурен. 3 час наре жапыштырак 13 турецкий суднам пытареныт, 3000 наре турецкий моряк колен, пленыш Осман-пашам шкенжымат налыныт. Русский моряк-шамыч 287 наре енгым велэ йомдареныт.

Синопский бойышто турецкий эскадрам шалатымым Англий ден Францийым сарыш вашкен шупшмаште кугу значенийым иметлен. 1854 ий январьын тӱҥалтыштыже союзный флот Черный морышко пурен, а 1854 ий апрельыште Англий ден Франций Турций ден союзым ыштен Российылан сарым увертареныт. Австрийат шке войскажым границе деке конден.

Царизм Черный море серыште оза лияш тыршен, но тунам сарлан ямде огыл улмаш.

Русский армийын материальный частьше пеш начар состоянийыште улмаш. Тыште крепостнический Российын шенгалан кодмыже чотак койын. Русский солдат-шамыч простой йыгырын пчал дене гына вооружатлыме ылын, нуно 300 йолтошкалтыш коклашке гына лӱен кертыныт, а шуко частьын кремневый пчалышт гына лийын. Но тыгай оружийжат ситен огыл. 1853 ий тӱҥалмылан 500 тӱжем наре пчал ситен огыл. Тунам европейский армий нарезной оружий—штуцар-шамыч дене вооружатлыме ылын, нуно 1200 йолтошкалтыш коклаш лӱен кертыныт. Кӱргныжо корно уке ыле. Тошто, парусный корабльан русский флот, паровой двигатель дене ыштыман англо-французский флот ваштареш шоген кертын огыл.

* * *

Военный операций-шамыч эркын эртеныт. 1854 ий июльышто гына союзник-шамыч Черный морысо русский вийын тӱн базыже—Севастопольыш активнын наступатлаш тӱҥалыныт.

Море гыч пурен кертдыме кугу стратегический значенийан Севастополь, тыл гыч, мланде ӱмбач пурымаш гыч йӧршын защищатлыме огыл улмаш. Садланак союзник-шамыч Севастопольым авырен русский флотым бухтеш петырен, основной операций-шамычым мланде умбак кусареныт. 14 сентябрьыште 62 тӱжеман десантный отряд нимогай авыргыш деч посна Крымский серыш толын.

Первой сражений Альма эҥгереш лийын. Крымский армийын главнокомандующийже Меньшиков удачно огыл позицийым налмыже дене шкенжын левый флангшым эрташ противниклан эрыкым пуэн. Меньшиков панике дене чакнен да 5700 енгым йомдарен.

Меньшиковын вашкен отступатлымыже неприятельлан вашке ончык каяшыже да Севастопольым йыр авырашыже полшен. Тыге Севастопольышто 11 тӱжеман Осада тӱҥалын.

Шкет судьбаеш кодыман Севастополь шкетынак оборонитлалташ решитлен.

Тыге оласе чыла илыше-шамыч изирак (17 тӱжем наре енган) гарнизон почеш шке шочмо мландыштым аралаш кынелныт.

Оборонын талантливый организаторышт—Э.И. Тотлебен, В. А. Корнилов да П. С. Нахимов патриот-моряк да оласе ен-шамычын исключительно энергичный улмышт дене, сухопутный укрепленийым кумдан ыштен кертыныт.

Командованний корабль-шамычым вӱд йымак колтымыж дене противниклан кугу бухташке корным петырен. Корабльла гыч сниматлен морской орудий-шамычым олам аралаш рышке конден шындалыныт.

Пеш вашкыме дене сооружатлыме бастион-шамыч пеҥгыде лийын огытыл, южгынам тушман-шамычын колтымо снарядшт логалын, нуным йӧршеш шалатеныт. Туге гынат, Севастопольын защитник-шамыч неприятель-шамычын лӱлкалмышт годымак бастион-шамычым тӧрлатенак шогеныт.

Союзник-шамыч Севастопольым мланде ӱмбач да вӱд гыч бомбардироватлаш эн ончычшо 1854 ий 17 октябрьыште тӱҥалыныт. 1.370 наре орудий чугунный снарядышт дене олам темленыт. Бомбардировкын первой кечыштыжак защитник-шамыч 1200 енгым йомдареныт.

Нелэ условийыште олам защищатлыше-шамыч пеш кугу героизм дене кучедалыныт. Севастопольым героически аралымаш 349 кече шуйнен.

1855 ий 18 февральыште шинжедыше Николай 1 колен. Александр II крымский авантюрым умбакыжат шуяш тыршен. Тиде жапыштак союзын армийже решающий штурмлан ямдылалтын. Тудо главный ударым Севастопольым аралымаште решающий значенийан Малахов Курган ӱмбак виктарен.

1855 ий 8 сентябрьыште союзын 57 тӱжеман армийже Малахов Курганым штурмоватлаш тӱҥалын. Олан защитникше-шамыч уло вийышт дене кучедалыныт. Нунылан окружий да медикамент ситен огыл, интендант - шамыч шокшо вургемым шолыштыныт. Вӱр йоктарыман кугу кредалмаш лиймеке, Малахов Курганым союзник-шамыч сеҥен налыныт.

9 сентябрьыште русский войскалан ола гыч каяшыже логалын. Англо-французский войска-шамыч Севастопольым налын, умбакыжым нападатлымым чарненыт.

Европейский буржуазий сарым Россий ваштареш сеҥымешкак ышташ тыршен огыл. «Европейский жандармым» сӱмырал шумаш революций тӱҥалмашыш шуктен кертеш, манын нуно шкештак аптраненыт.

Ф. Энгельс возен: «Английжат, Францийжат Россий серьезно сеҥаш тыршен огытыл. Садланак война Российлан изишак унижении дене гына ыштен.» (Маркс да Энгельс, Соч., XXI т. 1-ше часть, 458 стр.)

Сандене перемирий пеш вашке ыштылтын, а 1856 ий мартыште Парижеш мирный договор подписатлалтын. Тиде договор почеш Россий Черный морышто военно-морской вийым кучаш праважым йомдарен. Черный море нейтральныйлан увертаралтын, а пролив-шамыч чыла военный корабль-шамычлан, тудо шотышто Российланат петралтыныт.

Крымский кампанийыште царизмым громитлымаш крепостнический Российын умбакыжат виянгмашыже кугу рольым модын. Крымский война крепостной Российын шӱмыжӧ дене пеш лушкыдо улмыжым, Западный Европа дене таҥгастарымаште шенгелан кодмыжым ончыктат. Царизмын пораженийже крепостничестволан пеҥгыде удар, революционный настроений кушмаште кугу ошкыл лийын.

Царизмын пораженийже лийме дене крестьянский движенийат виянген. Крымский кампаний деч вара царский Российлан Лишыл Востокысо рынкылашке корно нӱчкылтын, вес шотышто европейский пашаште царизмын влиянийже иземын.

«Крымский кампаний жапыште военный пораженийдене лушкыдо да помещик-шамыч ваштареш крестьянский «бунт-шамыч» дене лӱдыктымӧ царский правительствылан 1861 ийыште крепостной правам отменитлашыже верештын». (ВКП(б) Историй, 5 стр.)

Е. Берков.

«Комсомольский пропагандист и агитатор» гыч кӱчыкын.

ОЛИМПИАДЕ ЭРТЫШ

Морко район, Шор-Уньжа велэ кыдалан школ пелен хоровой ден танцовальный кружок-шамыч пашаштым сай ыштат.

Хоровой кружокым Петров А. Г., танцовальныйым—Громова А. Г. вуйлатат. Тунемаш тӱҥалме деч вара 4 гана концертым шындыме. Концерт калыклан пешак сай келшын. Концерт дене Морко районысо» художественный олимпиадыштат выступатлен. Олимпиадыште 55 теҥге премийым налын.

Кызыт адак вес номер-шамыч дене у концертым ямдылат. **Охотин И. Г.**

Дошкольный пашаен-шамыч курс.
Снимкыште: «Руш йылме урокышто».
Фото М. Чурщумовын.

Осоавиахимовский организаций-шамычын пашаштым саемдыман

„Вторая пятилетка" колхоз пеленсе осоавиахимовский организаций (Марий Турек район) пашажым пеш начарын ышта. Осоавиахимовский организацийым 1933 ийыштак организоватлыме ыле гынат, тиде жап мартен ик значкистым ямдылыме огыл. Осоавиахим райсовет деч осоавиахим организаций председатель Хлебов йолташ кок мелкокалибреный винтовкым конден, но тиде винтовкым шкетынак велэ кучылтеш. Вич ий жапыште член-шамыч дене ик занятийымат эртарыме огыл. А тидын нерген комсомольский да осоавиахим погынымаште пеш шуко ойлалтеш, пунчалым луктալтеш, но тидым шуктен толмаш уке. Хлебов погынымаш ончылан пашам саемдем, манын обещаний пумыж дене ўшандара. Хлебов йолташ осоавиахим организацийын тўҥ задачешамычшым, тудын важностьшым эше умлен шуын огыл. Адак Марий - Турек осоавиахим райсовет тиде организаций нерген шоналтенат огыл. Первичный организаций дене пеш начарын вуйлатен шога.

Иванов.

Йошкар-Оласе чодра заводын токарь-стахановецше комсомолец Михайлов йолташ. Нормым тудо кажне кечын 160 процентлан тема.

Фото М. Чуршуковын.

Оборонный паша лушкыдемын

„Венера" колхоз пелен 1936 ийыште первичный осоавиахимовский организацийым организоватлыме ыле. Но организацийыште ик членат тиде жап мартен оборонный значоклан нормым сдатлен огыл. Член-шамыч деке кок занятий велэ эртралтын. Осоавиахимовский организацийын погынымашеш эреак организационный вопрос шамыч велэ ончалтыт.

Шуматов.

Афанасьев йолташ осоавиахим пашам сайын ышта

Шор-Уньжа пелэ ывлалаш школ геленсе осоавиахим организаций (Морко район) пашам сайын ышта. Организацийыште чылаже 53 еҥ членлан шога. Организаций пелен организоватлыме кружоклашке осоавиахим член-шамыч чылалан кошттыт. Кызыт винтовкын часть-шамычшым тунемыт да „Ворошиловский стрелок" значоклан нормым сдатлат. Тиде пашам осоавиахим организаций вуйлатыше Афанасьев В. Н. йолташ сайын организоватлен.

Охотин И. Г.

КАПИТАЛИСТИЧЕСКИЙ ЭЛЛАШТЕ

Германий Чехословакий деч у территорийым требоватла

„Фигор" газетын парижский корреспондентше тыге увертара: Германий у территорийым „уступитлыме" нерген чехословакий правительстволан у требованийым пуэн. Германий Братислава деч северыштыла Дунай энерын чехословацкий серыштыже улшо тош то Словацкий Девин (Тебен) олам, тугак Братислава деч югыштыла улшо икымыр пунктым пуаш требоватла. Германский войска Дунай гоч вончашлан да вине пункт-шамычым оккупироватлашлан понтоным ямдылкала. Германий Девиныште у портым ышташ шона. Ончыктымо пункт-шамыч Германийын налмекыже Братислава германский владений - шамыч дене кум могыр гыч авыралтеш да эл дене чыла связь дечат лишитлалтеш.

Германий тугак Богемский чодраште улшо чылт чехословацкий Домашнице (Таус) олам требоватла. Южный Богемийыште Германий Жиндриховградецым (Нейгаусын) важный кўртньӧ корно пунктым требоватла.

Польшаште фашистский террор

Варшава, 16 ноябрь. Варшавский окружной судышто коммунистический пашалан титаклыме 26 еҥым судитлыме кугу политический процесс тўҥалын. Велостокышто трибунал коммунистический пашалан титаклыме 26 еҥым кажныжым 3 гыч 12 ий марте сроклан тюрьмаш петыраш судитлен.

Будапештский пашазе-шамыч венгерский гитлеровец-шамычлан отпорым пуат

Венгерский гитлеровец банда-шамычын Будапештысе да моло олаласе пашазе-шамыч илыме кварталлашке пытартыш кечылаште чўчкыдемше налетышт пашазе-шамыч коклаште вияш возбужденийым луктын. Ятыр район лаште пролетарский самооборона дружина-шамычым ыштыме. Нине дружина-шамыч пашазе кварталлашке фашист-шамычым огыт пурто. Теҥгече Будапешт оласе шолдра металлургический предприятийлаште да типографийлаште гитлеровец-шамычын бесчинствышт ваштареш протестан забастовкым ыштеныт. Торговой служащий, строитель, текстильщик да моло-шамычын кастене лийше погынымашышт гитлеровец-шамычын провокацийыштлан мучашым пышташ правительство деч требоватленыт.

Международный шахматный турнир

Ботвинникын чапле сеҥымашыже

17 ноябрьыште Утрехте олаште международный шахматный турнирын кандашымше туржо модалтын. Ботвинник—Файн партий ничья дене пытен. Капабланка Флор деч модын налын. Керес ден Эйве ничьялан келшеныт. Решевский ден Алехин партий Решевскийын преимуществожо дене отложитлалтын.

18 ноябрьыште шымымше турышто отложитлыме Ботвинник—Алехин партий модын пытаралтын. Советский гроссмейстер чапле сеҥымашым ыштен. 10 ход деч вара Алехин сдаватлен.

Кандаш тур деч вара ончылно Файн кая, 6 очком поген. Кокымшо верым налше Кересын 5,5 очкожо уло. Кумышо ден нылымше верлаште Ботвинник ден Капабланка, нунын 4,5 очкошт уло. Визымше ден кудымшо верлаште — Решевский ден Алехин, нунын 3 очко гыч уло. Тиддеч посна нунын отложитлыме ик партий Решевскийлан сай положенийыште уло. Шымше верыште Эйве—2,5 очко да пытартыш верыште Флор—2 очко.

Турнирын кокымшо кругшо

17 ноябрьыште Утрехте олаш (Голландий) международный шахматный турнирын кокымшо кругшо тўҥалын. Турнирыште 8 гроссмейстер участвоватла.

Экс-чемпион Капабланка (Куба) Флор дене (Чехословакий) модын. Капабланка 37 ходышто Флор деч модын налын.

Ботвинник (СССР) Файн дене (США) модын. Нуно 19 ходышто ничьялан келшеныт.

Тыгак ничьялан Керес (Эстоний) ден Эйве (Голландий) келшеныт.

Решевский (США) ден Алехин (Франций) партийыштым отложитленыт.

А. Ярыгин

МОРОЗОВ КОСТИ

(ОЧЕРК)

Морозов Костин Йошкар Армийыште илымыжлан вашке талук шуэш. Тиде жапыште мом тудо ылен налын огыл, мыняр ончыко каен, каласаш мутат ок сите. Ынде Кости чыла раш онча. Чын, ты мартеат тудо нарсудышто пашам ыштен, но кызыт эше утларак умылаш тўҥалын, шукыжым шке шинчаже дене ужын. Кызытат, штабыште шинчымыже годым, тудлан тошто илышыже ушышкыжо толын перна: ача колен, тудын мӧҥгӧ ават кужун илен огыл. А мом нуно кодевыт?! Ойгым, шужымашым, шинча вўдым! А вара тоям налын окна воктен перкален коштап верештын. Южо еҥже, конечне поянышамыч кокла гыч, окнам почын лўмын вўд дене йўштылтен колтевыт, южыжо, нунын-шамыч кокла гычак койдарен, мыскылен ойленыт: „Чылан пуаш тўҥалыт гын ўшкырет торла". Тыгай годым чурий тулла йўлен, уло шыде погынен,но кулак тунам пытартыш вийже дене озаланен. Чын, йол йўмалныже мланде уже чытыралташ тўҥалын ыле. НЭП жап эртен кайыш. У тювяште нигунам уждымо, могущественный сталинский пятилетке кумда социализм корно ден каен. Тудо шке корныштыжо чыла торым сўмырен, кулак кашакым шўгар вынемыш кышкен, а вара курымешлан тоен шынден.

Ты жапыште Кости комсомолыш пурен. Комсомолец лийме мӧҥгӧ тудын шинчаже почылтын, йылмыже лывырген. Ик гана огыл устав ден программым лудын.—„Комсомолец кеч куштат примерный лийман. Комсомолец чакныде тушман ваштареш кучедалшаш, шке знанийжым кугемдышаш". Тидым нигунам тудо монден огыл.

Класс тушманын косаже, колымыжым шижын, уло шыде ден Совет ваштареш толашен. Тыште—Кости моло йолташыже шамыч ден Советский орган-шамычын полшымыжо ден нунылан колымашан ударым пуэн. А вара... книга, книга. Книга эн лишыл йолташ лийын, Ик йуд огыл малыде эртен.

Книга тудым совпартшколыш намиен пуртен. Совпартшколышто, тудын мастарлыкшым, тыршымыжым ужын комитет секретарьлан ойыреныт.

— Да, комсомол мылам чыла: и ача, и ава, и школ лийын. А кызыт партийыш пураш шонем. Политрук деч рекомендацийым йодынам, но ом шинче политрук кузе келшышылан шотла. Конечне мылам рекомендацийым пуэт. Но ала мыйынат иктаже могай ситыдымашем уло?—ушыштыжо чыла пашам терген нале.—Военная подготовка—отлично, политучеба—отлично, кум благодарность, ик шерге награде.—Шке кидшым шенгекыла ыштен пӧлем мучко коштеда.

Кече кас велыш каен, ласкан шыргыжеш. Кокланкоклан сур пыл петыра, пӧлемыште пычкемышрак лиеш. Шагат чарныде ошкылеш, „кылт-колт, кылт-колт" велэ шокта.

Штабыш политрук Смелов пурыш. Костин шўмжылан шокшын тучын колтыш. „Ала рекомендацийым пуэн огыл, тунам вара... мый недостоин". Политрук плащым кудаше, ўстел коклаш пурен шинче.

— Морозов йолташ,—Кости Смелов ваштареш шинче,—мый тыйым эн примерный боецлан шотлем, тый Йошкар Армийын ик примерный рвезе работникше улат (Кости-писарь). Садлан мый шке рекомендацием пуэм. Пу кидетым! — Политрук кидшым шуялтыш.

Кости шыргыжале, политрукын кидшым пеҥгыдын да шокшын кормыштыш. Нуно кужун мутланен шинченыт.Кости угыч чылаилышыже нерген каласкален, а Смелов внимательно колыштын.

— Армийыште службым шуктем, варажым Озан юридический интуитутыш тунемаш пурем,—Кости ойжым кошартыш.

Политрук йўк пуде шинча, тудынат ушыштыже тожо илышыже пӧртеш.

— Могай сов. аденйй,—Смелов кужун шўлалтыш.

— Вик манаш гын ме чылан ик ача-аван икшывыже улына.—Тудо кынеле, плащымым чийыш.

— Мылам каяш кўлеш.

— Политрук йолташ чыталге. Ала мо мыйынат вуй коршталмыла тучеш, прогулкыш ала мо кудалышт толаш.—Кости Смелов ден пырля лекте.

(Мучаш вес №-ышто лиеш).

Отв. редактор— К. А. ЛЕНСКИЙ.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: Мар. АССР, г. Иошкар-Ола, Дом Советов, 4 этаж, комната № 70, телефон № 90.

Упол. Главлита Мар. АССР А—912. Иошкар-Ола, 1-ая типография Маргосиздата.